

EĞİTİM SİSTEMİMİZİN KAPANMAYAN YARASI- YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞ

Doç. Dr. Mehmet ARSLAN

Erciyes Üniv. Eğitim Fak., KAYSERİ

Tel: 0352/437 49 01'den 33007 E-Posta: arslan@erciyes.edu.tr

Özet

1970'li yılların başlarından itibaren her yıl artan bir oranda günümüze gelen yükseköğretime geçiş sorunu, hali hazırda da eğitimimizin öncelikli sorunları arasında yer almaktadır. Toplumun hemen her kesimini yakından ilgilendirdiği için yaklaşık 30 yıldır kamu oyunun gündeminden hiç düşmemiştir. Ülkemizde yükseköğretime geçişin sağlıklı, akılcı ve kalıcı bir çözüme kavuşturulmasının temel koşulu, eğitimi, sistem bütünlüğü içinde ele almak ve ortaöğretimi gerçek işlevine kavuşturmaktır. Ülkemizdeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören toplam öğrencinin %65'inden fazlası genel liselere, yaklaşık %35'i ise mesleki-teknik liselere devam etmektedir. Bu son derece sağlıklı bir yapıdır. Bunun yanında üniversiteye geçişin ayırım yapılmaksızın tüm ortaöğretim mezunlarına açık olması, ortaöğretim kurumlarını üniversite önüne öğrenci yığan birer köprü konumuna sokmaktadır. Dolayısıyla da yükseköğretime geçiş içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Türkiye'de genel liseler ile mesleki teknik liselerde eğitim-öğretim gören öğrencilerin oranı mevcut durumun tersi olmalıdır. Yani mesleki-teknik liselerin oranı %65, genel liselerin oranı ise %35 olmalıdır. Bunu sağlayabilmek için de mesleki-teknik ortaöğretim cazip hale getirilmelidir. Orta ve uzun vadede yükseköğretime geçişte, birkaç saatlik sınavlar değil, öğrencilerin okul başarıları yanında ilgi ve yetenekleri belirleyici olmalıdır. Bunun için de okullarımızda rehberlik hizmetleri tam olarak sağlanmalı, öğrencilerin performanslarına, ilgi ve yeteneklerine göre yönlendirilmesine temel eğitimde başlanmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Yükseköğretime Geçiş, Ortaöğretim, Genel Lise, Mesleki-Teknik Lise, Rehberlik, Yönlendirme.

Abstract

Entering the higher education has been an increasing problem since the beginning of 1970s and it is still a problem that has a priority in our education system. Because it concerns almost the whole society, it has been made a current issue of the public opinion for nearly 30 years. The basic provision of solving the problem of entering the higher education in a sound, rationalistic and permanent way is to consider education within a systematic integrity and to bring the secondary education back to its actual function. Whilst general high schools constitute 65 % of secondary education institutions, vocational and technical high schools constitute 35 % of secondary education institutions in our country. Besides, the right of entering universities was given to all the graduates of secondary education and these secondary education institutions became such as bridges heaping students in front of the universities. Thus, the issue of entering higher education has

been a problem that can't be solved easily. The rate of general high schools and vocational and technical high schools in Turkey should be just opposite of the present situation. That is to say, vocational and technical high schools should constitute 65 % and general high schools should constitute 35 % of secondary education institutions. In order to ensure this, vocational and technical secondary education should be made attractive to everyone. In middle and long terms, apart from their academic success, the interests and abilities of the students should be a determiner instead of university entrance exams that last a few hours in entering higher education. For this reason, guidance services in schools should be given adequately and the orientation of the students according to their performances, interests and abilities should be started in primary education.

Key Words: Entering Higher Education, Secondary Education, General High Schools, Vocational-Technical High Schools, Guidance, Orientation.

1. Giriş

Yükseköğretimimizin kamu oyuna en açık ve doğrudan yansıyan sorunu yüksek öğretime geçiştir. Aslında yükseköğretime geçiş hemen her ülkede en çok tartışma konusu edilen eğitim sorunları arasındadır. Zira, üniversiteye giriş sosyal, eğitsel ve ekonomik boyutları olan bir süreçtir. Bu sebeple de her ülke kendi sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına ve şartlarına en uygun sistemi geliştirmeye çalışmaktadır. Özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren, gittikçe artarak günümüze gelen bu sorun, bugün için de, yükseköğretimimizin dolayısıyla da eğitim sistemimizin öncelikli sorunları arasında yer almaktadır.

2. Türkiye'de Üniversiteye Giriş Sisteminin Kısa Evrimi

Türkiye'de yükseköğretime geçiş konusundaki sorunları çeşitli yönleriyle analiz etmeden önce, yükseköğretime geçişin evrimini kısaca özetlemek yerinde olacaktır. Geçmişten günümüze yükseköğretime girişte uygulanan sistemler ana hatlarıyla şöyledir:

Cumhuriyet döneminde, **1960'lı yıllara gelinceye kadar** lise mezunları az olduğundan pek çok fakülte, kendisine başvuran mezunları sınavsız kabul etmiştir. Daha açık bir ifadeyle bu dönemde arz-talep dengesizliği yok denecek kadar azdır. Bunun yanında uygulanan lise olgunluk sınavları gelişmiş ülkelerdekinden farksızdır. Olgunluk sınavını başarmak ve bir lise diplomasına sahip olmak yükseköğretimin gerektirdiği liyakatın ve kariyerin temel karinesi durumundadır. Zamanla kontenjanlarını aşan bir taleple karşılaşan fakülteler seçme işini, genellikle şu yolların birini izleyerek yapmıştır: (a) Başvuru sırasını dikkate almak ve ihtiyaç kadar adayı kabul ettikten sonra kayıtları durdurmak, (b) Fakültede verilen eğitimin niteliğini dikkate alarak liselerin fen ya da edebiyat kolu mezunlarını kabul etmek, (c) Başvuranları lise bitirme derecesine göre sıralayarak bu sıraya göre öğrenci almak.

Lise mezunlarının giderek artması ve tüm lise dengi okul mezunlarına da yükseköğretime başvurma hakkı verilmesiyle, yukarıda özetlenen öğrenci seçme

yöntemleri ihtiyaca cevap veremez duruma gelmiş; fakülteler kendi amaçlarına uygun giriş sınavları düzenlemeye başlamışlardır. Ancak bu durum öğrencilerin, sınavlara katılabilmek için ülke içerisinde şehirden şehire koşuşturmak zorunda kalmalarına; aynı gün ve saatlere rastlayabilen sınavlardan birine katılıp diğerine katılamama durumlarıyla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla bu sistem, adaylar ve velileri arasında önemli yakınmalara yol açmıştır.

1960'lı yıllarda, önce bazı üniversiteler kendileri için giriş sınavları düzenlemeye başlamışlar; sonra bir kısım üniversite bu amaçla birlikte hareket etmek yoluna gitmişlerdir. Daha sonra, aday sayılarındaki artış, sınavlarda çok sorulu ve objektif testlerin hazırlanmasını, başvurma, puanlama, seçme ve yerleştirme, sonuçları bildirme gibi işlemlerde bilgi-işlem yöntem ve araçlarından yararlanılmasını gerektirmiştir.

Nihayet **1974 yılında**, Üniversitelerarası Kurul, üniversiteye giriş sınavlarının tek merkezden yapılmasını uygun bulmuş ve 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 52. Maddesine dayanarak 22 Kasım 1974 tarihinde Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'ni (ÜSYM) kurmuştur. Üniversitelere öğrenci seçme ve yerleştirme işlemleri, 1981 yılına kadar bu merkez tarafından yürütülmüştür.

Türkiye'de sınav hizmetlerinin çoğalması ve yaygınlaşması üzerine **1981 yılında**, Merkez, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 10. ve 45. maddeleriyle Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) adı ile Yükseköğretim Kurulunun bir alt kuruluşu haline getirilmiştir.

Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı, 1974 ve 1975 yıllarında aynı gün sabah ve öğleden sonra birer olmak üzere toplam iki oturumda, 1976-1980 yıllarında, aynı günde ve bir oturumda uygulanmış; 1981 yılından itibaren ise, iki basamaklı bir sınav haline getirilmiştir.

İki basamaklı sınav sisteminde ilk basamağı oluşturan Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) genellikle Nisan, ikinci basamağı oluşturan Öğrenci Yerleştirme Sınavı (ÖYS) ise genellikle Haziran ayı içinde uygulanmıştır.

1987 yılından itibaren, yükseköğretim programları ile ilgili tercihlerini belli alanlarda toplayan adaylara, sınavda belli testleri cevaplama, diğerlerini cevaplamama olanağı tanınmıştır.

1999 Yılında seçme yerleştirme sınavı yeniden tek kademeli hale getirilmiştir. Hali hazırda uygulanan bu sistemin temel özellikleri şunlardır.¹

1. Üniversitelere öğrenci seçme amacıyla tek bir sınav yapılmaktadır. Bu sınavın adı Öğrenci Seçme Sınavıdır (ÖSS). Önceki sistemde yer alan ve ikinci basamak sınavı olan Öğrenci Yerleştirme Sınavı (ÖYS) kaldırılmıştır.

2. ÖSS, önceki yıllarda uygulanan birinci basamak sınavı (ÖSS) ile ikinci basamak sınavından oluşturulmuş yeni bir sınav değildir. Geçmişte uygulanan

ÖSS'nin benzeridir. Hatta 1999 yılına kadar uygulanan ÖSS'deki puan hesaplama yöntemi ile 1999 yılından beri uygulanmaya başlanan ÖSS'deki puan hesaplama yöntemi aynıdır.

3. ÖSS puanları 105,000-119,999 arasında bulunan adaylar, yalnız meslek yüksekokulları (ön lisans) ve açık öğretim programlarından, ÖSS puanları 120,000 ve daha yukarı olan adaylar ise lisans (4 veya daha fazla yıllık), ön lisans ve açık öğretim programlarından tercih yapabilmektedirler.²

4. Üniversiteye yerleştirme, ÖSS puanlarının ağırlıklı ortaöğretim başarı puanının (AOBP) belli bir ağırlıkta katılmasıyla elde edilen Y-ÖSS puanları ve öğrencilerin tercihlerine göre yapılmaktadır.

5. 1999'daki düzenlemenin getirdiği en önemli hususlardan biri de üniversite yerleştirme tercihlerinin ÖSS'den sonra yapılmasıdır. Yerleştirme işlemi öğrencilerin aldıkları Y-ÖSS-SÖZ, Y-ÖSS-SAY ve Y-ÖSS-EA puanlarına ve tercihlerine göre yapılmaktadır.

Özetle Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı sistemi, nispeten daha küçük çaplı bazı değişikliklerle günümüze değin sürüp gelmiştir.³

Günümüzde okul öncesi eğitim ile okul sonrası (hayat boyu) eğitim aşamaları giderek milli eğitim sistemlerinin birer hizmet alanı haline gelmekle birlikte, eğitimin hemen her ülkede hali hazırda şu üç düzeyde örgütlenmiş olduğu görülmektedir: (1) İlköğretim (temel eğitim) okulları, (2) Ortaöğretim Okulları ve (3) Yükseköğretim okullarıdır. İlköğretim okulları ve ortaöğretim okulları tüm ülkelerde merkezi kuruluşlar veya milli eğitim bakanlıklarının yönetim ve denetimi altında çalıştıkları için, ilköğretimden ortaöğretime geçişte büyük sorunlar yaşanmamaktadır. Oysa, ortaöğretimden bağımsız ya da özerk yükseköğretime geçiş, bu geçişin zorunlu kıldığı seçme, seçilme ve yerleştirme işleri hemen her ülkede önemli güçlüklerle ve şikayetlere yol açmaktadır. Bu gün için gelişmiş ülkelerde yükseköğretimde yaygınlaşma eğilimi giderek artmakta, yükseköğretimde okullaşma oranları %50'lerin üzerinde seyretmektedir. Toplumun yarısının hatta yarısından da fazlasının yükseköğretim talep etmesi gelişmiş ülkelerde bile üniversiteye giriş ve uyum sorunlarını gündemde tutmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde yükseköğretime geçiş neticede ülkemizdeki kadar büyük ölçekte değildir. Zira, bu ülkelerde eğitim sistemleri bir sistem bütünlüğü içerisinde işlevlerini sürdürmekte, özellikle de genel ve mesleki ortaöğretim kurumları gerçek işlevlerine sahip bulunmaktadır. Oysa, ülkemizde giderek kronikleşen yükseköğretime geçişin temelinde ortaöğretim sistemindeki yapısal bozukluk yatmaktadır.

Güvenç'e⁴ göre de, yükseköğretime geçiş sorunlarının sürekli büyüdüğü ülkemizde, yapısal ve kalıcı çözümün, ortaöğretim reformuna ve mesleki ve teknik öğretime bağlı bulunduğu fikri bilinmeyen bir keşif değildir. Gerçekte de sorunun "ortaöğretim sisteminden" kaynaklandığı hemen herkesçe bilinmekte, ama ortaöğ-

retim sistemini ilköğretim ve özellikle de yükseköğretimle uyumlu hale getirme yönünde bir şeyler yapmaya kimsenin gücü yetmemektedir.

3. Sorun Nereden Kaynaklanıyor?

Türkiye’de yükseköğretime geçişi tam anlamıyla analiz edebilmek için sorunun nereden kaynaklandığını bilmek gerekmektedir. Genel bir ifadeyle ülkemizde üniversite önündeki yığılmanın toplumsal gelişme ve hızlı değişimlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Şöyle ki;

(1) Türkiye’de ortaöğretimde okullaşma oranı yıldan yıla yükselmekte, dolayısıyla yükseköğretime talep edenlerin sayısı sürekli artmaktadır. 1970’li yıllardan günümüze belli aralarla ortaöğretimde (genel ortaöğretim+mesleki teknik ortaöğretim) okullaşma oranları aşağıda Tablo.1’de verilmiştir:

Tablo-1: 1970’li Yıllardan Günümüze Ortaöğretimde Çağ Nüfusu ve Okullaşma Oranları

Yıllar	Çağ Nüfusu	Toplam Öğrenci	Okullaşma Oranı %
1970-1971	2 338 000	411 821	17.6
1980-1981	3 023 000	889 612	29.4
1985-1986	3 321 000	1 037 820	31.2
1994-1995	5 093 000	2 406 636	45.1
1996-1997	5 110 000	2 291 272	54.7
2003-2004	5 025 000	3 993 404	61.0

Kaynak: * MEB (2003-2004), DİE (1998) Verileri
* MEB (1988:207).

(2) Ortaöğretimin özellikle de mesleki-teknik ortaöğretimin sağlıklı bir yapıda olmaması yanında, mesleki ortaöğretim ile iş hayatı yani sanayi arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulamaması sonucunda hemen her türdeki ortaöğretim kurumunu bitiren gençler doğrudan yükseköğretime yönelmektedirler. Ortaöğretimden sonra iş bulamayan, buldukları işlerde mutlu olamayan, çalışmak istemeyen, daha iyi bir konumda askerlik yapmak isteyen veya askerlik hizmetlerini herhangi bir gerekçeyle ertelemek isteyenler de çözümü yükseköğretime geçişte aramaktadır.

(3) Bir yükseköğretim kurumuna daha önce yerleştirilmiş olduğu halde, bilim, sanat veya meslek dalını değiştirmek isteyen öğrenciler de giriş sınavlarına yeniden girmek istemektedirler.

Sonuç olarak her yıl lise ve dengi okullardan mezun olan gençlerimizden birkaç kat fazlası yükseköğretime giriş kapılarını zorlamakta, giderek çözüm yolları tıkanmaktadır.

4. Sistem Yaklaşımı Bağlamında Ortaöğretim Yükseköğretim İlişkisi

Bilindiği üzere, eğitim bir sistemdir ve okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve lisansüstü öğretim, eğitim sisteminin alt sistemleridir. Sistem yaklaşımına göre alt sistemlerdeki bir hata üst sistemi olumsuz biçimde etkilemektedir. Çünkü, bir alt sistemin çıktısı bir üst sistemin girdisini oluşturmaktadır. Bu bağlamda yaklaşıldığında yükseköğretimin temel girdisi, hammadde olan öğrenci, ortaöğretimin bir çıktısı yani ürünüdür. Sanayiciler, niteliksiz bir hammadde ile nitelikli bir mal üretilemez derler. Bu söz eğitim için de geçerlidir. Ortaöğretim sistemindeki yapısal bozukluk ve bu yapısal bozukluktan kaynaklanan niteliksizlik, yükseköğretimin niteliğini de doğrudan etkilemektedir.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yükseköğretim; akademik yetenek, yeterlik ve liyakata dayalı bir eğitim kademesi olarak tanımlanmıştır.

Her lise mezununun yükseköğretim görmesi mümkün değildir ve dünyada örneği de yoktur. Buna karşın geçen yıllara kadar ülkemizde iki yüze yakın ortaöğretim programının herhangi bir bölüm, dal veya kolundan mezun olmak, yükseköğretimde mevcut bulunan üç yüzü aşkın programdan birisine aday olmak için yeterli sayılmakta idi. ÖSS puan sisteminde yapılan değişikliklerle ortaöğretim ile yükseköğretim arasında az da olsa bir uyum bir bağ kurulmak istendi. Adayların kendi alanlarıyla ilgili bir yükseköğretim kurumuna yönelmelerini teşvik amacıyla katsayılar farklılaştırıldı. Doğru olanı da buydu. Ancak, bu uygulama mesleki-tekniğin ortaöğretimin cazibesini kırdı. Diğer meslek liseleri pek ses çıkarmadıkları için sorun siyasi boyut kazandı. Tartışma imam-hatiplerin yolunu kesmek biçiminde yanlış bir kulvara taşındı. YÖK'ün uygulamasında yanlışlar olabilir, ama uygulamanın mantığı doğrudur. Zira, çağdaş standartlarda ortaöğretimden mezun olanların 2/3'ü hayata ve bir mesleğe, 1/3'ü yükseköğretime yönlendirilmektedir. Ülkemizde bu oran tersine işlemektedir. Daha açık bir ifadeyle Türkiye'de mesleki-tekniğin ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin toplam ortaöğretim öğrencileri içindeki payı %35, genel liselerininki ise %65'tir. Mesleki-tekniğin ortaöğretimi bitiren %35'in de tek hedefi hemen her alandaki yükseköğretime girmek olunca üniversiteye geçiş giderek kör düğüm olmaktadır.

Bunun yanında, ortaöğretimin niteliği de başlı başına bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistemsizlik sonucunda özel dersaneler (Özel okullar değil, burada söz konusu olan özel dersanelerdir. Zira, her kademedeki özel eğitim kurumlarının sistem içindeki paylarının artması arzu edilmektedir) adeta eğitimde ikinci bir sektör olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Neredeyse liseler sadece diplomayı kotarmak için gidilen okullar, dersaneler ise üniversitenin anahtarı konumuna gelmiştir. 1970'li yılların ortalarından itibaren de bu gücü kimse kıramamaktadır. Böylece, parası olan dersanelere giderek, özel öğretmenler tutarak, ne kadar doğru ölçtüğü tartışılabilir olan, 3,5 saatlik sınavın gereklerine göre hazırlanmakta, parası olmayan ise parası olanlardan kalan kontenjanlara veya onları istemedikleri yükseköğretim kurumlarına mecbur olmaktadır. Böyle bir

durumla Anayasa'nın ve Milli Eğitim Temel Kanunu'nun "Eğitimde İmkan ve Fırsat Eşitliği" nasıl bağdaştırılabilir?

4. Milli Eğitim Reformu Stratejisi ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu Çerçevesinde Yükseköğretime Geçiş Düzenleme Çalışmaları

Türkiye'de hali hazırda yükseköğretimde yaşanan sorunların ortaöğretim sistemindeki yapısal bozukluktan kaynaklandığı hemen her kesim tarafından dile getirilmekte olduğu yukarıda vurgulanmıştı. Aslında eğitim sistemimizde yönlendirmenin yetersiz olduğu, özellikle ilköğretim ile yükseköğretim arasında yer alan ortaöğretimin gerçek işlevini yerine getiremediği fikri 1960'lı yılların sonları ile 1970'li yıllarda sürekli işlenmiştir. Zira, ülkemizdeki temel eğitim sonrası eğitim kurumları sürekli üniversite önüne öğrenci yığmış, adeta bir köprü görevi görmüştür.

Daha açık bir ifadeyle sağlıklı bir yükseköğretime geçiş sisteminin ortaöğretimin yeniden düzenlenmesiyle sağlanabileceği fikri yükseköğretime geçişin bu kadar kronikleşmediği dönemlerde söylenmeye başlanmıştır. Nitekim, 28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihleri arasında toplanan VIII. Milli Eğitim Şûrası'nın ana teması da "Ortaöğretim Sistemimizin Kuruluşu ile Yükseköğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi"dir. Söz konusu Şûra dokümanında⁵;

"Bugünkü yapısı ile ortaöğretim sistemimiz, daha çok lise yolundan üniversite kapılarına öğrenci yığan bir merdiven düzeyinde çalışmakta ve ortaöğretim seviyesinde toplumun ihtiyacı olan insan gücünü yetiştirmemektedir" denilmektedir.

Yine dönemin Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Orhan Oğuz, VIII. Şûrayı açış konuşmasında ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki bağın önemini şu cümlelerle dile getirmektedir⁶:

"... VIII. Milli Eğitim Şûrasına ortaöğretimin kuruluşu ile yükseköğretime geçişin yeniden düzenlenmesi konusunu getirişimiz tesadüfi değildir. Bugün toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına uygun, amaçlarına yönelmiş bir eğitim sistemi kurmak mecburiyetini her zamandan daha çok hissediyoruz. Çünkü uygulamakta olduğumuz sistem, fertlerin istidat ve kabiliyetlerini dikkate almadan, daha çok üniversitelerin önüne öğrenci yığan bir şekilde çalışmaktadır..."

VIII. Şûra sonrasında konu yine gündemde tutulmaktadır. Bu defa Milli Eğitimi yeniden teşkilatlandıran temel bir kanun için çalışılmaktadır. Ancak, buna zemin hazırlayan bir girişim Milli Eğitim Reformu Stratejisidir. Talim ve Terbiye Kurulu özellikle VII. ve VIII. Milli Eğitim Şûralarında ortaya konan çalışmaları da değerlendirmiş ve yoğun bir çalışma sonucunda Milli Eğitim Reformu Stratejisini hazırlamıştır. Daha sonra bu çalışma Yüksek Planlama Kurulu raporu olarak Bakanlar Kuruluna sunulmuş ve Başbakanlığını Ferit Melen'in yaptığı Bakanlar Ku-

rulunca 05.10.1972 tarihinde kabul edilerek Bakanlar Kurulu Kararnamesi olarak yayımlanmıştır.

Söz konusu Reform Stratejisi üç bölümden oluşuyordu. Birinci bölümde, Milli Eğitimimizin genel bir tablosu verilmekte ve reformu zorunlu kılan başlıca nedenler sıralanmaktaydı. İkinci bölümde, reforma esas olan Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde uyulacak temel ilkeler belirtilmişti. Üçüncü bölümde ise, genel amaçları temel ilkelere uygun olarak gerçekleştirecek Türk Eğitim Sisteminin yeniden düzenlenmesinde uyulacak esaslara yer verilmekteydi.

Reform stratejisinin Giriş bölümünde sistemin özü şöyle ifade ediliyordu:

“...Getirilen sistem kısaca “yöneltme” ilkesine dayalı olacaktır. Öğrenciler ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde, toplum ihtiyaçlarına cevap veren çeşitli programlara yöneltilerek yetiştirilecektir. Yönelme temel eğitimden başlayıp üniversiteye kadar devam edecektir. Bunu sağlamak için bugünkü eğitim sistemimiz, genel eğitim yoluyla üniversite önüne öğrenci yığan ve birbirlerine genellikle kapalı dikey eğitim kuruluşları içinde başarısız sayılan öğrencileri eleyen bir sistem olmaktan çıkarılacak; öğrencilerin ve toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlenen çeşitli programlardan oluşmuş, meslek eğitimine önem veren ve içerisinde yatay ve dikey geçişleri olan bir bütünlüğe kavuşturulacak, öğrenci başarısının ölçülmesinde objektif ölçme ve değerlendirme metotları kullanılacak, rehberlik hizmetlerinden yararlanılacak, sınıf geçme yerine öğrencileri başarılarına göre çeşitli programlara yönelten ders geçme düzeni uygulanacaktır...”

Yukarıda belirtilen ifadeler ve tespitler Türkiye’de ortaöğretimin ve üniversiteye geçiş için bulunabilecek çözümleri bire bir karşılamaktadır. Yani bugün için de yapılması gereken budur. Ancak, uygulama daha doğrusu eğitime populist ve politik yaklaşımlar bu tespitlerin ve kararların uygulanmasını engellemiş ve günümüze kadar gelinmiştir. Oysa, bir önceki paragrafta belirtilen stratejinin uygulanması için o günlerde siyasi irade de gösterilerek, bu esasları uygulamaya koyacak kanun olan “Milli Eğitim Temel Kanunu” 14 Haziran 1973 tarihinde 1739 sayılı TBMM’de kabul edilmiştir⁷.

Bu Yasa ile birlikte 1973 yılında, temel eğitim sonrası eğitim için üç ayrı amaç belirlenmiştir: (1) Yükseköğretime hazırlamak, (2) hem mesleğe hem yükseköğretime hazırlamak ve (3) hayata ve iş alanlarına hazırlamak⁸.

1739 sayılı Yasanın gerekçesinde de belirtildiği gibi, temel eğitim sonrası eğitim, öğrencileri ilgi, istidat ve yeteneklerine göre yükseköğretime, iş alanlarına veya hayata hazırlayan, aralarında yatay ve dikey geçişler bulunan lise adı altında çeşitli programlardan veya okullardan oluşmuş bir sistem bütünlüğü içinde yeniden düzenlenecektir⁹. Bu düzenleme ile yükseköğretime hazırlayan programları bitirenler, yetiştirildikleri yönde yükseköğretime girmek için aday olabilecekler; diğerleri hayata ve iş alanlarına yönelebileceklerdir. Böylece, üniversite önüne öğrenci yığan bir sistem yerine yönlendirici bir sisteme geçilmiş olacaktır.

Ancak, Baloğlu'nun¹⁰ da belirttiği gibi, toplumumuzda tek cazibe merkezi yükseköğretim olduğundan, yalnız lise mezunları değil, aynı zamanda kuruluş amaçları ne olursa olsun, bütün meslek liseleri üniversite giriş sınavlarına katılma haklarının kendilerine de tanınmasını ısrarla istemişlerdir. Bu istek, birçok üniversitenin meslek lisesi ve özellikle de imam-hatip lisesi mezunlarının adaylığını kabul etmemeleri üzerine kolayca politik talebe dönüşebilmiştir. 1980'lere kadar TBMM'ye bu konuda çeşitli yasa önerisi verilmiş, o yıllardaki koalisyon hükümetleri programlarına bu yolda zorlayıcı hükümler konulmuş, nihayet yasanın onuncu uygulama yılı olan 1983'te, hükümetin sevk ettiği bir tasarı üzerine, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun yükseköğretime geçiş ile ilgili 31'inci *Maddesi "Lise veya dengi okulları bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır"* biçiminde değiştirilmiştir¹¹.

Bu değişiklik, 1973 tarihinde ortadan kaldırılan üniversite önüne öğrenci yığan sistemi yeniden hayata kavuşturmuştur ki, o tarihten bu yana ortaöğretimin dolayısıyla Türk eğitim sisteminin yapısı yine Baloğlu'nun¹² ifadesiyle, trafiği serbest çevre yolu ve önünde büyük yığılma olan Boğaz Köprüsü görünümündedir. Ortaöğretim sonunda köprüye gelmektedir ki, bu köprü yükseköğretime geçiş köprüsüdür.

6. Diğer Ülkelerde Yükseköğretime Geçiş Sistemleri

Yükseköğretime geçiş hemen her ülkede farklı özellikler göstermektedir. Neredeyse birbirinin tam benzeri olan iki sistem yoktur dense mübalağa edilmiş olmaz. Zira, ülkelerin zorunlu eğitim süreleri ve ortaöğretimlerinin yapıları çoğu zaman birbirine uymamaktadır. Aslında yükseköğretime geçiş sisteminin belirleyici ögesi çeşitli yerlerde vurgulandığı gibi ortaöğretim sistemleridir. Ortaöğretim içerisinde de mesleki teknik ortaöğretimdir. Böyle olduğu içindir ki, ülkemizde ne zaman yükseköğretime geçiş gündeme gelse, hemen meslek liseleri gündeme gelmektedir. Bu durumu doğal karşılamak gerekir. Çünkü, ortaöğretim bir bakıma yükseköğretime düzenleyici bir eğitim kademesidir. Ortaöğretim kademesinde de temel belirleyici mesleki teknik ortaöğretimdir.

Her ülkede az veya çok farklılaşan taraflar olmasına rağmen mesleki teknik ortaöğretim açısından dünyada özellikli olan ve çoğunlukla model alınan iki türlü ortaöğretim sistemi vardır. Bunlardan birincisi Alman sistemidir. Bu sistemde mesleki teknik eğitime yönelen bir kimsenin üniversiteye girmesi mümkün değildir. Üniversiteye girişin temel koşulu Gymnasium (Genel Lise) bitirmektir. Diğer ortaöğretim kurumlarından mezun olanlar ancak çok iyi derece ile bitirmek koşuluyla meslek okullarına ve meslek yüksekokullarına başvurabilirler. Kıta Avrupa'sında genellikle böyledir. İngiltere'de "A-level" düzeyinde belgesi olmayanlar üniversiteye baş vuramaz.

İkinci sistem ise, Amerikan sistemidir. Bu sistemde mesleki-teknik eğitim esas itibarıyla iki yıllık meslek yüksekokullarında yapılmaktadır. Günümüzde 15

milyon öğrencisiyle dünyanın en büyük yükseköğretim sistemi kabul edilen Amerika Birleşik Devletlerinde 7,5 milyon genç iki yıllık meslek yüksekokullarında okumaktadır. Daha açık bir ifadeyle iki yıllık yüksekokul ve meslek yüksekokullarının yükseköğretim içindeki payı %50'dir.

7. Neden Mevcut Sistem?

Türkiye'de uygulanmakta olan yükseköğretime geçiş sistemini eğitsel bulmak ve her yönüyle mükemmel olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, hemen her kesimden insanın üzerinde birleştiği nokta; şu anda bunun dışında bir sistem bulmanın güç hatta imkansız olduğu yönündedir. Gerçekte de kısa, hatta orta vadede, üniversiteye geçiş sisteminde mevcut sistemin aksayan yönlerini düzelterek, daha adil ve daha gerçekçi yapıya kavuşturmanın ötesinde elden bir şey gelmemektedir. Daha açık bir ifadeyle bugünkü üniversiteye geçiş sistemi bu sisteme mahkum olmamızdan başka bir şey değildir. Neden bu sistem sorusunun cevabı da gayet açıktır ve üç madde halinde özetlemek mümkündür. Bunlar; (1) Arz-talep uçurumu. Arz, talebin ancak 1/5'ini karşılayabiliyor. (2) Ortaöğretimde sağlıklı bir ölçme değerlendirme sistemi yerleştirilebilmiş değildir. Üniversiteye geçişi doğrudan ortaöğretim başarısına dayandırmak kısa ve orta vadede mümkün görünmemektedir. (3) Ortaöğretim mevcut yapısı sürdürüldüğü müddetçe sağlıklı bir üniversiteye geçiş sistemine kavuşmak zor görünmektedir.

8. Sağlıklı Bir Yükseköğretime Geçişin Anahtarı: Mesleki Teknik Eğitimin Düzenlenmesi

Yukarıda Türkiye'de yükseköğretime geçişi içinden çıkılmaz hale getiren hususun ortaöğretim özellikle de mesleki teknik eğitimin yapısal bozukluğu olduğu defalarca vurgulanmıştır. Nitekim, üniversiteye geçiş sistemleri sağlıklı görünen ülkeler incelendiğinde de o ülkelerde genel lise ve mesleki teknik eğitim konularında istikrarlı oldukları ortaya konmuştu. Öyle ise, sorunun kaynağı bilinmektedir. Sorunun kaynağı ortaöğretime sağlıklı bir yapı ve işleyişe kavuşturmadır. Daha açık bir ifadeyle genel lise meslek lisesi dengesini kurmadır. Yükseköğretimde istikrarlı bir sisteme sahip bazı Avrupa ülkelerinde ortaöğretim düzeyinde genel ve mesleki eğitim payları aşağıda Tablo-2'de gösterilmiştir.

Tablo-2: Bazı Avrupa Ülkelerinde Lise Seviyesinde Genel ve Mesleki Eğitimdeki Öğrencilerin Yüzde Dağılımları

Ülke	1973		1982		1992	
	Genel	Mesleki	Genel	Mesleki	Genel	Mesleki
Belçika	57.6	42,4	44,5	55,5	40,8	59,2
Danimarka	33,3	66,7	37.5	62.5	43.8	56.2
Fransa	41.8	58.2	39.8	60.2	45.9	54.1
Almanya	14.3	85.7	20.5	79.5	20.4	79.6
İtalya	41.0	59.0	33.9	66.1	32.6	67.4
Hollanda	31.8	68.2	40.7	59.3	29.9	70.1
İngiltere	60.5	39.5	56.7	43.3	42.4	57.6
Avusturya	22.9	77.1	17.4	82.6	24.0	76.0
Finlandiya	--	--	46.9	53.1	45.6	54.4
Norveç	45.0	55.0	43.6	56.4	40.2	59.8
İsviçre	--	--	24.9	75.1	26.8	73.2
Türkiye	93.9	6.1	89.1	10.9	81.2	18.8

Kaynak: [OECD 1985, 1995, MTE 1997]

Tablo-2'nin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, gelişmiş ülkelerin hemen çoğunda ortaöğretim düzeyinde mesleki eğitim genel eğitimin birkaç katı iken, ülkemizde genel eğitim mesleki eğitimin en az 3-4 katı kadardır. Üstelik mesleki teknik eğitimin işlevleri tam olarak belirlenmediği ve mesleki standartlar tam olarak belirlenmediği için sadece adları mesleki ve teknik lise olarak kalmakta, temel fonksiyonları genel liseler gibi üniversite önüne öğrenci yığmak olmaktadır.

9. Sonuçlar ve Öneriler

Türk yükseköğretiminin elverişsiz, hatta problemlili bir yapıya sahip olduğu hepimizce bilinen bir gerçektir. Bu sebeple Türk Yüksek Öğretimi'nin yeniden düzenlenmesi, kalitesinin yükseltilmesi, daha verimli ve daha kullanışlı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Ancak yüksek öğretim programını değerlendirmeden önce ele alınması gereken en önemli husus yüksek öğretime giriş problemidir. Bilgi ve yetenekleri gözetilmeden öğrencilerin tek imtihanla orta öğretimden yüksek öğretime geçmeleri bilimsel açıdan sakıncalıdır. Bu sebeple meseleyi temel eğitimden itibaren ele almak gerekir. Çünkü temel eğitimin hayat boyu devam edecek olan öğrenme sürecini şekillendirecek bir başlangıçtır. Temel eğitimin öncelikli hedefi öğrenme isteğini aşılacak olmalıdır. Avustralyalı eğitimci Fred Emery'nin şu sözü bu gerekliliği gayet güzel ifade eder: *"Yetişkinlerinde öğrenme arzusunu öldüren, çocuklarına da bu arzuyu aşıl原因amayan bir toplum eğitime para harcamakla ancak kendisini kandırır"*¹³.

Eğitimde amaç, bireylerin yeteneklerini ve ilgi alanlarını tespit ederek bunları geliştirici eğitim metotları uygulamaktadır. Her insanın belli bir alana ilgisi ve

bir alanda yeteneği vardır. Eğer yetenekler iyi tespit edilir ve aynı doğrultuda eğitim yapılırsa eğitimin asıl maksadına uygun bir çalışma yapılmış olacaktır. Bu sebeple yüksek öğretimden önceki kademede temel eğitimin başından orta öğretime kadar geçen süre içerisinde çocukların yeteneklerini öğretmenleri tarafından her sene sonu karne düzenler gibi tespit edilmesi gerekir. Böylece çocuğun yetenek doğrusu ortaya çıkacaktır. Bunun akabinde ise bir yetenek belirleme sınıfı oluşturulmalıdır. Bu kademede kabiliyetler belirlenecek ve burada yapılan tespitler sağlıklı bir üst öğrenim yönlendirmesine yardımcı olacaktır. Artık bu kademede ailenin, sosyal çevresinin arzusu değil, çocuğun eğilimi ve yeteneği dikkate alınacaktır. Bu sebeple orta öğretim kademesinin çok branşlı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Çok branşlı yapıyla tek okul bünyesinde bir çok programın uygulanması kastedilmektedir. Bu yapıda okullar çeşitli mesleklerin liseleri şeklinde sınıflandırılmayacaktır. Liseler, tek tip lise olacak ve lisenin içerisinde çeşitli bölümler bulunacaktır. Mesela, müzikle ilgili derslerin yer aldığı müzik bölümü, ticaretle ilgili derslerin yer aldığı ticaret bölümü aynı lise içerisinde bulunabilecektir. Her yörenin ihtiyaçları farklı olduğu için yörelerin özelliklerine göre okul içindeki bölümler değişebilecektir. Tarım ve hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı bölgelerde bu bölümler olacak, turizmin gelişmiş olduğu bölgelerde bu alanla ilgili bölümlere öncelik verilecek ve liseler yörelerin şartlarına, sosyo-ekonomik yapılarına göre şekillenecektir. Bazı illerde, ilçelerde bu şekilde çok programlı liseler oluşturmakla birlikte büyük illerde bugünkü meslek liseleri gibi ayrı dallarda mesleğe yönelik farklı programlar uygulamak da mümkündür. Ancak sistem değişmeyecek, öğrenciler aynı sistem içerisinde yüksek öğretime hazırlanacaklardır.

Öyle ise, günümüzde dikkatler, ulusal bir ortaöğretim bitirme sınavının oluşturulmasına, kapsamlı bir ortaöğretim başarı değerlendirilmesinin sağlanmasına ve şu anda liselerin fonksiyonlarını alt üst eden, özel dershanelere büyük para akışına ve maddi gücü yerinde olmayan ailelerin çocukları için eşitsizliğe neden olan üniversite giriş sınavlarının değiştirilmesi üzerinde yoğunlaşmalıdır.

Bu genel tespitlerden sonra şu önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Öncelikle eğitim sürecinde yer alan tüm evrelerin birbirlerini tamamlayan unsurlar olduğu hesaba katılmalı, daha açık bir ifadeyle eğitim sistemi sistem bütünlüğü içinde düzenlenmelidir.

2. Öğrencilerin yükseköğretime veya mesleğe yönlendirilmesine temel eğitimde başlanmalı, bu amaçla okullarda rehberlik hizmetleri gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bilimsel esaslara uygun olarak yapılmalıdır. Öğrencinin mesleğe mi, yükseköğretime mi yönlendireceğine elde edilen bilimsel rehberlik raporları veya verileri esas teşkil etmelidir. Bunun için de öğrenci velileri bu konuda bilgilendirilmeli, daha açık bir ifadeyle ikna edilmelidirler. Orta ve uzun vadede yükseköğretime geçişte, birkaç saatlik sınavlar değil, öğrencinin okul başarısı veya performansı yanında ilgileri, istidat ve kabiliyetleri esas teşkil etmelidir.

3. Ortaöğretimin sistem bütünlüğü içerisinde düzenlenmesinde anahtar konumda olan okulların mesleki-teknik ortaöğretim kurumları olduğu vurgulanmıştır. Mesleki teknik ortaöğretim kurumları hem tüm eğitim sisteminin hem de üniversiteye geçişin emniyet supabı gibidir. Bir ülkede mesleki-teknik eğitim rasyonel bir yapıya kavuşturulmamış ise, o ülkede hem ortaöğretim hem de yükseköğretimde sağlıklı bir yapıya kavuşturulamaz. Bu durum sanayileşmekte olan ülkemiz açısından ara eleman ihtiyacı ile ilgili bir sorundur. Sanayii daha çok kalifiye ara elemana ihtiyaç duymaktadır. Mesleki eğitimin, Amerika’da olduğu gibi, yükseköğretim düzeyinde ve iki yıllık meslek yüksekokulları düzeyinde yaygınlaştırılması günümüz şartlarında gerekli görülmektedir.

4. Ortaöğretim evresinde mesleki eğitim diploması alanların üniversiteye geçişlerinde tüm yükseköğretim programlarının açık olması yerine, sadece kendi eğitimleri ile uyumlu programlara geçişine izin verilmelidir. Nitekim gelişmiş ülkelerde yükseköğretime geçişte temel mantığın bu olduğu yukarıda belirtilmiştir.

5. Mesleki-teknik eğitim gerçek işlevine kavuşturulduğunda genel liseler ile meslek liselerinin programları mutlaka farklılaştırılmış olacak, genel liselerin amacı üniversiteye öğrenci yetiştirmek olurken, mesleki okulların amacı ara eleman yetiştirmeye yönelik olacaktır. Böylece, öğrencilerinin önemli bir bölümünü meslek lisesi öğrencilerinin oluşturduğu bir ortaöğretim yapılanmasıyla yıllardır eğitim sistemimizin bir kamburu olan özel dersaneler ve özel öğretmen sorununa da bir ölçüde çözüm getirilmiş olacaktır. Özetle söylemek gerekirse, ülkemizde ortaöğretimde okuyan toplam öğrenci sayısında görülen hali hazırdaki %65 genel lise, %35 meslek lisesi oranı; %65 meslek lisesi, %35 genel lise biçiminde değişmelidir.

6. Toplam ortaöğretim içinde mesleki-teknik ortaöğretimin payını artırabilmek için mesleki-teknik ortaöğretim cazip hale getirilmelidir. Mesleki standartlar çok iyi belirlenmeli, iş dünyası ile sürekli irtibat halinde olunmalıdır. Meslekte statü ve doyum sağlayan bir genç “mutlaka üniversite okumalıyım” düşüncesinde ve idealinde olmayacaktır.

7. Yükseköğretim Kurulu’nun üniversiteye girişte, genel lise ve meslek liselerine uyguladığı kat sayı sisteminin mantığı doğrudur. Ancak, uygulamada hatalar mevcuttur. Çok sayıda öğrenci meslek liselerine istediği üniversiteye girebileceği umuduyla gelmişlerdir. Bu itibarla uygulamaya kademeli olarak geçilmelidir.

KAYNAKLAR

- ARSLAN, Mehmet (1996), *Türkiye’de Yükseköğretime Geçiş*, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt:20, sayı:99, Türk Eğitim Derneği (TED) Yayını, Ankara.
- BALOĞLU, Zekai (1990), *Türkiye’de Eğitim (Sorunlar ve Değişime Yapısal Uyum Önerileri)*, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayını, İstanbul.
- BAŞBAKANLIK (1992), *Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- DİE (1998), *75. Yılında Sayılarla Türkiye Cumhuriyeti*, TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara.
- DÖKMEN, Üstün (1992), *T.C. Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (Kuruluşu, Gelişmesi, Çalışmaları)*, ÖSYM Yayınları, Ankara.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1992), *“Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretime Geçiş”*, ÖSYM Yayınları, Ankara.
- MEB (1988), *Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitiminde Gelişmeler (1923-1988)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- MEB (2004) *Milli Eğitim Sayısal Veriler (2003-2004)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Ankara.
- MEB (1970), *VIII. Milli Eğitim Şurası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- METK. *Milli Eğitim Temel Kanunu*, 14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı, Yayımlandığı Resmi Gazete: 24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı.
- OĞUZ, Orhan (2001), *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Serdar Eğitim Araştırma Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul.
- ÖSYM (1999), *Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınav Kılavuzu*, ÖSYM Yayını, Ankara.
- ÖSYM (2000), *Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınav Kılavuzu*, ÖSYM Yayını, Ankara.
- ÖSYM (2003, 2004) Verileri, www.osym.gov.tr
- ÖZALP R., ATAÜNAL A. (1977), *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı (Talim ve Terbiye Kurulu- Milli Eğitim Şurası)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- YÖK (2003), *“Türkiye’de Yükseköğretimin Bugünkü Durumu”*, YÖK Yayını, Ankara.

DIPNOTLAR

- ¹ ÖSYM, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme 1999 Sınav Kılavuzu, ÖSYM Yayını, Ankara.
- ² ÖSYM, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme 2000 Sınav Kılavuzu, ÖSYM Yayını, Ankara.
- ³ DÖKMEN, Üstün (1992), T.C. Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (Kuruluşu, Gelişmesi, Çalışmaları), ÖSYM Yayınları, Ankara; ARSLAN, Mehmet (1996), Türkiye’de Yükseköğretime Geçiş, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt:20, sayı:99, Türk Eğitim Derneği (TED) Yayını, Ankara; ÖSYM (2003, 2004) Verileri, www.osym.gov.tr
- ⁴ **GÜVENÇ, Bozkurt (1992), “Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretime Geçiş”, ÖSYM Yayınları, Ankara, sayfa:3.**
- ⁵ MEB (1970), *VIII. Milli Eğitim Şurası Dokümanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, sayfa:6.
- ⁶ ÖZALP R., ATAÜNAL A. (1977), *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı (Talim ve Terbiye Kurulu- Milli Eğitim Şurası)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, sayfa:413.
- ⁷ Bakınız: METK. *Milli Eğitim Temel Kanunu*, 14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı, Yayımlandığı Resmi Gazete: 24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı.
- ⁸ a. g. Kanun, Madde:28/2.
- ⁹ METK.’nu Genel Gerekçesi, Alındığı Kaynak: ÖZALP R., ATAÜNAL A. (1977), *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı (Talim ve Terbiye Kurulu- Milli Eğitim Şurası)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, sayfa: 652-653.
- ¹⁰ **BALOĞLU, Zekai (1990), Türkiye’de Eğitim (Sorunlar ve Değişime Yapısal Uyum Önerileri), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayını, İstanbul, sayfa:120.**
- ¹¹ Bakınız: 16.06.1983 tarih ve 2842 sayılı Kanun.
- ¹² **BALOĞLU, Zekai (1990), Türkiye’de Eğitim (Sorunlar ve Değişime Yapısal Uyum Önerileri), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayını, İstanbul, sayfa:123.**
- ¹³ OĞUZ, Orhan (2001), *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Serdar Eğitim Araştırma Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul, sayfa: 111-150.